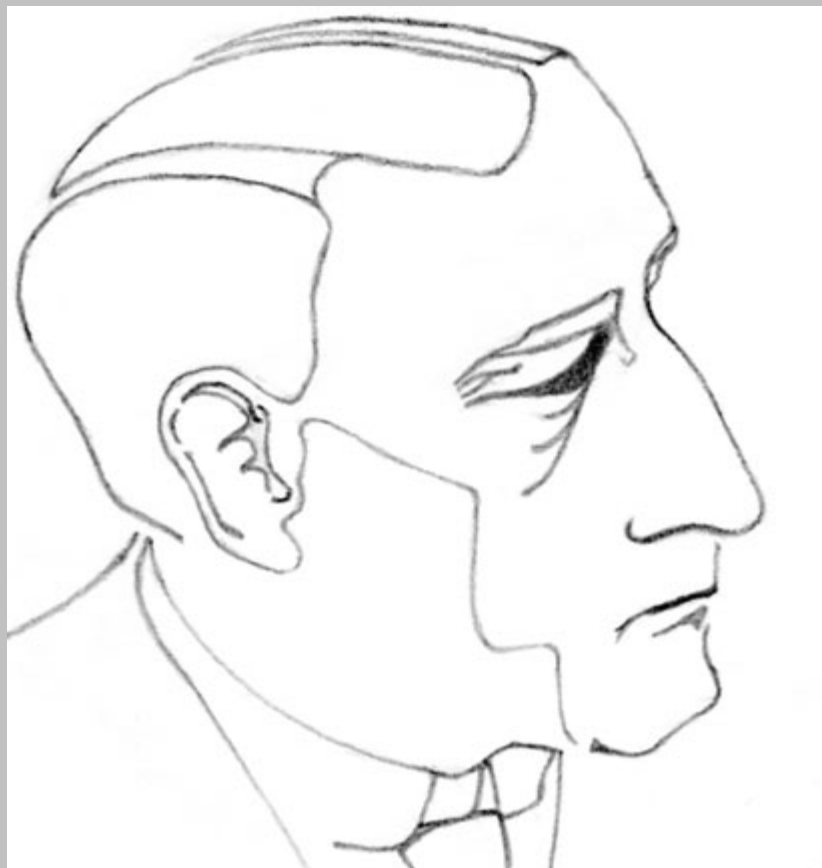

SMÅSKRIFTER FRA

CØNK 16

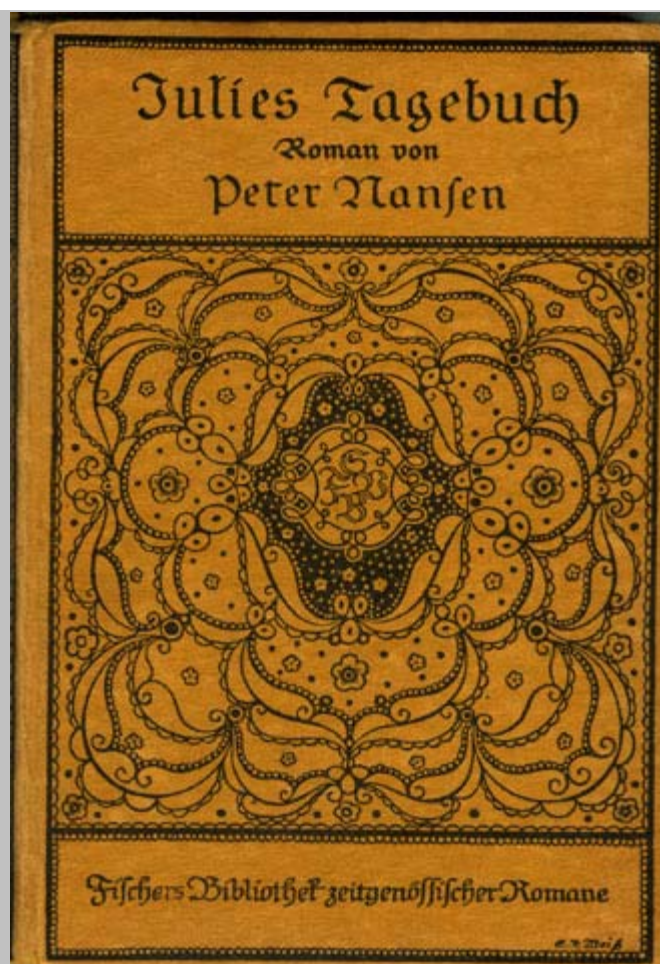

Peter Nansen, tegning efter fotografi fra 1912
af Christopher Sand-Iversen

Peter Nansen i Wien

Optakten til besøget

Da forfatteren Peter Nansen i 1896 blev litterær leder af Forlaget Gyldendal, blev der en pause i hans litterære produktion, men den forhindrede ikke, at hans popularitet voksede i de tysksprogede lande. I efteråret 1891 havde han fået en henvendelse fra forlæggeren Samuel Fischer i Berlin, der var blevet interesseret i hans forfatterskab.^[1] Året efter udgav Fischer romanen *Et Hjem* (1891), der havde grundlagt Nansens danske succes. Den fik så strålende anmeldelser i Tyskland, at den også kom i et elegant udstyret særtryk. Nansens forfatterskab kulminerede med de tre kærlighedsromaner *Julies Dagbog* (1893), *Maria* (1894) og *Guds Fred* (1895), der alle blev store succeser i Tyskland, specielt *Julies Dagbog*, der ved siden af Fischers autoriserede udgave blev trykt i billige piratudgaver i store oplag. Bøgerne solgte så godt i både Tyskland og Østrig, at Fischer i julen 1896 tildelte Nansen et æreshonorar og fejrede ham i Berlin i påsken 1897 både ved en privat fest og en fest på Palasthotellet, hvor festtalen blev holdt af den berømte kritiker Alfred Kerr.^[2] Wienerne kom hurtigt til at elske Nansen, og i Tyskland talte man efterhånden ligefrem om en beundrende Nansen-menighed.

Forside af *Julies Tagebuch*
Samuel Fischer Verlag, Berlin 1895

Først i 1912 lykkedes det endelig begejstrede tilhængere at få Peter Nansen til Wien. Tidligere forsøg var mislykkedes. Samuel Fischer havde allerede før århundredeskiftet i breve forgæves prøvet at overtale ham til at komme til både Berlin og Wien, da han mente, det ville betyde meget for udbredelsen af hans bøger, at publikum oplevede ham enten som foredragsholder eller oplæser, men som Nansen senere har bemærket, kunne han ikke tjene Fischer med en sådan offentlig forestilling, da hans tysk var miserabelt.^[3] Det var Akademischer Verband für Literatur und Musik in Wien, der i 1912 inviterede Peter Nansen til et arrangement, hvor han og Karin Michaëlis skulle læse op af egne værker. Forbundet havde allerede tre år tidligere spurgt ham, om han ville komme til Wien og holde foredrag eller læse op i Foreningen for Kunst og Kultur, der afholdt foredragsaftener på universitetet, som var frit tilgængelige for de

studerende.[\[4\]](#) Men selv om han ville indgå i en række af foredragsholdere, der talte blandt andre wienerforfatterne Emil Lucka, Felix Salten og Stefan Zweig, takkede han nej. Det gjorde han ikke i 1912, og Richard Weiss fra det akademiske forbund meddelte ham i et brev den 30. september, at der var reserveret en stor sal til den 23. oktober klokken 19.30.[\[5\]](#)

Peter Nansen var kendt og beundret i Wien, hvor hans bøger blev flittigt læst. Man sammenlignede ham med Arthur Schnitzler, blandt andet fordi de begge ofte skrev om storbylivet og havde kærlighed og erotik som tema i deres værker. I 1895 havde Nansen fået de første henvendelser fra østrigske oversættere. Marie Franzos[\[6\]](#) havde læst hans novelle *Enkefru Walters Riddere*,[\[7\]](#) som hun gerne ville oversætte,[\[8\]](#) og Hugo Greinz[\[9\]](#) sendte ham først sin kritik af hans værker, der var blevet offentliggjort i en wieneravis,[\[10\]](#) og oversatte senere flere af hans fortællinger. Oversættelser af hans artikler og noveller blev ofte bragt i wieneravisen *Neue Freie Presse*, der også i foråret 1912 havde trykt hans mindeartikel om Herman Bang.[\[11\]](#)

Ifølge Peter Nansen var det Karin Michaëlis, der lokkede ham til Wien. De var de bedste venner, ja, hun betragtede ham som ”den bedste Ven i hele Verden, der staar mit Hjerte nærmest.”[\[12\]](#) Hun havde selv været i Wien flere gange og havde optrådt offentligt i byen i 1910, da hun var på sin første foredragsrejse. Den var blevet arrangeret efter skandalesuccesen med hendes roman *Den farlige Alder*, der var blevet oversat til tysk i 1910 og solgt i 86.000 eksemplarer på kun 14 dage.

Tegning af Karin Michaëlis i en berlineravis april 1911
Det Kongelige Bibliotek København: Kort og billedsamlingen

I foråret 1912 havde Peter Nansen stor succes med sit lystspil *Et lykkeligt Ægteskab* i Berlin, hvor det blev opført mere end 60 gange på Kammerspiele. Succesen skyldtes ikke mindst den kendte instruktør Felix Hollaender^[13] og den unge skuespillerinde Johanna Terwin,^[14] der fik sit gennembrud i den kvindelige hovedrolle. Peter Nansen var selv i Berlin til premieren og nød de følgende dage sin succes. Han var en kendt skikkelse i byen, hvor han blandt kvinderne i det højere selskab omtaltes uden fornavn og bare blev kaldt *der Nansen*.

Han ejer Berlin. Det lyder vel lidt flot, men han har da erobret hele den mægtige Kreds, som lever med i Teater og Kunst og Bøger. Der er maaske meget andet, han har indtaget, det ved man aldrig, men selv mellem Grosserere og Officerer ved Frokosten paa Hotellet raabte man –

med denne Hvisken, som Tyskere har – at den smukke Herre dér ovre var Nansen; og Tjenerne gled stilfærdigt hen og lagde ømt Kaviarens lyseste Perler paa hans Tallerken og betroede ham, hvilken Aargang de selv drak.[\[15\]](#)

Johanna Terwin og Peter Nansen i Berlin
forår 1912

Han besøgte teaterinstruktøren Max Reinhardt,[\[16\]](#) blev fejret ved en halvofficiel middag og efter den med et bal, ”hvor en Skare af unge Digtere og dansende Kvinder

snoede sig i Musik om Storbyens elskede Gæst.”[\[17\]](#) Rygtet om hans stykkes popularitet spredtes hurtigt i teaterkredse og nåede også til Wien.

Allerede i august 1912 skrev teaterdirektøren Josef Jarno[\[18\]](#) til Peter Nansen.[\[19\]](#) Det ville nemlig glæde ham, hvis Nansen under sit ophold i Wien ville overvære premieren på *Et lykkeligt Ægteskab* på Theater in der Josefstadt. Jarno ville derfor gerne vide, hvornår Nansens oplæsning i Wien skulle finde sted, så han kunne indrette sig efter det. Han planlagde herefter premieren til den 25. oktober, men måtte den 16. skrive til Nansen, at han desværre ikke kunne holde, hvad han havde lovet, fordi skuespilleren Gustav Maran,[\[20\]](#) der var tiltænkt rollen som Mogensen i Nansens lystspil, var syg og kun med opbydelsen af alle sine kræfter kunne gennemføre at spille rollen i det stykke, de nu havde på programmet. Dette stykke var desuden så populært, at det ville være dumt at afbryde det for en ny premiere. Derfor spurgte han, om Peter Nansen kunne udsætte sin rejse til begyndelsen af november, hvor han regnede med at opføre *Et lykkeligt Ægteskab*.[\[21\]](#) Men Nansen kunne på dette sene tidspunkt ikke ændre sine øvrige aftaler i Wien.

Peter Nansens lystspil skulle spilles på en af de ”litterære aftener”, som Theater in der Josefstadt var blevet kendt for. De var som noget nyt blevet indført af Josef Jarno, da han i 1899 blev direktør for teatret. Han ville med de litterære aftener lidt efter lidt opdrage publikum ved at vise samtidig dramatik af høj kvalitet, og han indledte med en opførelse af August Strindbergs *Fordringsägare* den 25. december 1899. At netop dette stykke blev valgt som det første var ikke tilfældigt. Josef Jarno havde selv fået sit gennembrud som skuespiller i rollen som Gustav i Residenztheaters succesopførelse af stykket i Berlin i 1893. Efter opførelsen af *Fordringsägare* blev der på litterære aftener vist stykker af blandt andre Henrik Ibsen, Arthur Schnitzler, George Bernard Shaw, og turen var nu kommet til Peter Nansen.

Hotel Meißl & Schadn bestormes

Nøjagtigt hvornår Peter Nansen ankom til Wien, ved vi ikke, men meget tyder på, at mandag den 21. oktober var hans første hele dag i byen. Denne dag sendte Karin Michaëlis et brev til Arthur Schnitzler, fortalte, at Peter Nansen var i Wien, og at de

begge ønskede at se ham. Hun inviterede Schnitzler til frokost næste dag hos den veninde, hun boede hos, og bad ham give telefonisk besked, om han kunne komme.[\[22\]](#)

Peter Nansen havde indlogeret sig på det legendariske Hotel Meißl & Shadn[\[23\]](#) på Neuer Markt. Hotellets restaurant var et sandt oksekødstempel, der tilbød ikke færre end 24 oksekødsspecialiteter og blev betegnet som ”Mekka der Wiener Rindfleischesser”.

Neuer Markt med Donner-brønden skabt af billedhuggeren Georg Raphael Donner i årene 1737-39

Straks efter Nansens ankomst sendte redaktionen af *Neues Wiener Journal* journalisten Hermann Menkes[\[24\]](#) hen på Hotel Meißl & Schadn for at lave et interview med Peter Nansen. Menkes stod i foyeren og skrev et kort brev, som straks blev bragt op til Nansen, for han ville allerhelst interviewe ham med det samme, hvis Nansen

ikke var for træt og ville modtage ham på værelset. Kunne det ikke lade sig gøre, bad han ham give besked om, hvornår han ønskede hans besøg – han stod og ventede på svar.[\[25\]](#) Det må have været positivt, for dagen efter bragte avisen en samtale med digteren.[\[26\]](#)

I hotellets modtagelsessalon lod han sig interviewe af avisen *Neue Freie Presse*, der næste dag under overskriften *Et besøg hos Peter Nansen* beskrev ham som en slank, elegant, meget elskværdig herre, der stadig trods sine 50 år var af smidig ungdommelighed.

Begeistrede og beundrende læsere henvendte sig for at få autografer. En af de første var Heinrich Sorer, der som ivrig læser af Nansens værker og en, der satte hans kunst højt, i et brev bad ham skrive sin autograf på et vedlagt visitkort, der så skulle returneres.[\[27\]](#) En anden var Sonja Cohn, der kaldte ham ”højtærede mester” og indledte sit brev med ordene: ”Hvo intet vover, intet vinder.” Hun ville benytte hans ophold i byen til at bede ham berige hendes gæstebog med sin autograf og sit motto.[\[28\]](#)

Også den unge Ernst Sulzbach[\[29\]](#) indfandt sig på Hotel Meißl & Schadn, lånte et stykke af hotellets brevpapir og skrev på det til Nansen, at han som vordende forlægger gerne ville rådføre sig med ham. Han havde planlagt at tage til København og opholde sig et år i byen. Derfor ville han gerne høre om forlagsforholdene dér, og hvis Nansen havde tid til at tale med ham en af de følgende eftermiddage, ville han være ham meget taknemmelig.[\[30\]](#) Nansen tog pænt mod henvendelsen og lavede en aftale med den unge mand til om torsdagen den 24. klokken 12.[\[31\]](#) På dette møde må de have talt om Insel Verlag, for samme dag sendte Ernst Sulzbach fra boghandlen Gerold & Co. på Stefansplatz nogle bind, der skulle give Peter Nansen et indtryk af bøger fra Inselforlaget.[\[32\]](#)

Ernst Sulzbach kom i fremtiden til at nyde godt af dette møde med Peter Nansen, som Arthur Schnitzler henviste til, da han i foråret 1913 anbefalede Sulzbach til Nansen.[\[33\]](#) Sulzbach, der havde planer om til sin tid at grundlægge et forlag i Tyskland, ville gerne være volontør på Forlaget Gyldendal under Nansens ledelse for at udvide sit kendskab til forlagsarbejdet. Og Nansen var igen imødekommende og skrev til den unge Sulzbach, at han gerne ville modtage ham på forlaget i København, hvor han begyndte at arbejde den 24. juli 1913.[\[34\]](#) Det var også Nansen, der formidlede kontakt, da Hedwig Fischer i januar 1918 efterlyste Sulzbach. Hun mente, at hendes mand havde alt for meget arbejde, og havde tænkt, at Sulzbach kunne blive en god

medarbejder for ham. Nansen havde stadig kontakt med ham og skrev hurtigt til ham. Sulzbach arbejdede på det tidspunkt i Sverige, hvorfra han svarede Nansen, at det bestemt ville være en god løsning for ham at komme til at arbejde for Fischer, og at han glædede sig til at komme til at udgive Nansens fremtidige bøger på tysk.[\[35\]](#)

Bekendtskab med huset Schwarzwald og hele wienermenageriet

I et brev til Hedwig Fischer fortæller Peter Nansen, at han morer sig godt i Wien, og det går løs med selskabelighed fra morgen til aften.[\[36\]](#) Han tilbringer en del tid sammen med ægteparret Eugenie og Hermann Schwarzwald[\[37\]](#) og deres vennekreds.

Under sit ophold i Wien i 1910 boede Karin Michaëlis hos reformpædagogen Eugenie Schwarzwald. De blev så gode venner, at hun herefter fik et fast værelse hos ægteparret Schwarzwald og opholdt sig nogle måneder hos dem næsten hvert år. Den 14. april 1912 havde Hermann Schwarzwald efterlyst Karin Michaëlis i et telegram til Peter Nansen,[\[38\]](#) som åbenbart ikke vidste, hvor hun opholdt sig. Da hun på dette tidspunkt efter aftale allerede skulle have været i Wien hos Schwarzwalds i tre uger, var de blevet urolige, men måtte efter Nansens svar blot væbne sig med tålmodighed.[\[39\]](#) Ægteparret Schwarzwald og Peter Nansen kendte altså til hinanden gennem Karin Michaëlis før Nansens ophold i Wien og skulle nu lære hinanden personligt at kende.

Eugenie Schwarzwald. Fotgraf ukendt

Eugenie Schwarzwald var kendt som grundlægger og mangeårig leder af de såkaldte Schwarzwalderskoler i Wien, hvor hun praktiserede sine nye idéer om pigeuddannelse. På sit pigegymnasium havde hun lærere som blandt andre de senere berømte Oskar Kokoschka til tegning, Adolf Loos til arkitektur, Arnold Schönberg til musik og Otto Rommel til litteratur. Hun var en ivrig skribent i aviser og tidsskrifter og var den udfarende af ægtefællerne.

Var Genia som et rent Niagara af Livskraft, hvis Mage jeg tror aldrig har eksisteret, var Hemme saare stilfærdig. Saa lydløs han end var i al sin Færd – aldrig hørte man ham støje eller raabe op i skændende Tone – havde man dog paa Fornemmelsen, at han var Husets urokkelige Midtpunkt, den til hvem alle saa op i dyb Beundring. Hemmes Mening

var det over-afgørende.[\[40\]](#)

Ægteparret Schwarzwald blev senere brugt af Robert Musil som modeller til figurerne Diotima og Hans Tuzzi i romanen *Manden uden egenskaber*.

Det Schwarzwaldske hjem var usædvanligt af flere årsager. Det mindre toetagers hus var et lilleputsplot opført af den berømte arkitekt Otto Wagner efter en tegning til en stor borg, som han for sjov havde formindsket, og spisestuen var skabt af Adolf Loos. Han havde blandt andet sænket loftet, indsat bjælker og udstyret stuen med lysgyldne, smukt formede engelske træmøbler. Hjemmet bar ifølge Karin Michaëlis ægte wienerpræg og var samtidig stærkt internationalt. Det var mødested for både unge talenter, der senere blev kendte kunstnere, og for personligheder fra kulturlivet. Det var næsten altid fyldt af gæster, der snakkede, diskuterede, tegnede, sang og spillede musik. Karin Michaëlis beskriver sin entré i huset på følgende måde: ”Fra det Nu jeg traadte ind gennem Porten i det høje Forhus i Josefstädterstrasse 68, fyldtes Næsen af krydret Apothekerduft, og jeg var inde i en ny Verden, et nyt Liv, boblende af Lyst og Glæde.”[\[41\]](#)

Til det hjem havde Karin Michaëlis inviteret Arthur Schnitzler og Peter Nansen til frokost tirsdag den 22. oktober 1912. Schnitzler må have ringet afbud og i stedet for inviteret de to danske forfattere til middag den 25., men Peter Nansen har efter al sandsynlighed været der, og det er meget ærgerligt, at han tilsyneladende ikke har fortalt om de indtryk, han har fået under sine besøg i det Schwarzwaldske hus, hvor han uden tvivl har været i sit es og har mødt mange både fornøjelige, interessante, kloge og kærlige mennesker, hvad senere breve fra Wien vidner om.

Som sædvanlig lykkedes det ham at vinde alles hjerter. Genia skriver til ham den 1. november, at Wien er helt tom uden ham, og at hans vidunderlige brev ikke er særlig egnet til at formindske længslen efter ham. Erik Scavenius tilføjer, at de alle savner ham og længes efter ham.[\[42\]](#) Adolf Loos ønsker på gensyn, og et gensyn bliver det til i foråret 1913, for Peter Nansen får arrangeret, at Loos skal komme til København for at holde foredrag. I breve flere år frem er der hilsner og ønsker om gensyn fra huset Schwarzwald og hele wienermenageriet, der tæller blandt andre Emil Alphons, Karl og Helga Blau,[\[43\]](#) Adolf Loos, Marcel og Suzanne Ray, Erik Scavenius,[\[44\]](#) Paul og Grethe Stefan,[\[45\]](#) tante Marie og naturligvis Karin Michaëlis.

Nu har vi også noget at byde verden

Allerede tirsdag den 22. oktober bragte *Neues Wiener Journal* Hermann Menkes' samtale med Peter Nansen. Menkes indleder med et portræt af Nansen og hans forfatterskab:

Det er et mondænt Danmark, han skildrer, ikke et land med gamle traditioner og en fast indhegnet familiekultur. Hans skikkelsers følelser er sammensat af en overlegen ironi og en dæmpet følsomhed. Han skildrer ungdommen, dens første oplevelse, dens allerede noget blaserte, smertelige og tvivlende erotik, han digter om flygtige følelser og indtryk, den store kærlighedens episode, der kun opleves én gang. Af alt dette strømmer hans lyrik, en fortryllende tone, som er musikalsk, en psykologi, som ikke når til de yderste afgrunde. Man har betegnet ham som halvt fransk, og visselig er han i lighed med mange franske digtere en næsten kvindelig charmant egenart, en vidende og forstående kvindes delikatesse i fortællingen, hendes hjertes takt. Det er betegnende for ham, at han skrev et drama, som kun udspiller sig mellem to mennesker. Og hans fortællinger er ofte kun en samtale eller en monolog, hvori begivenhederne sker ligesom på stor afstand. Kvinderne elsker ham også, fordi han forstår dem på det dybeste og så varsomt tolker deres sjælehemmeligheder. Ofte har hans bøger kvindenavne, "Maria", "Julie" og "Judith", bøger fulde af intimitet, som kun kan læses i stille stunder.

Det er første gang, Peter Nansen er i Wien, selv om han længe har ønsket at lære byen at kende, fortæller Menkes sine læsere, og det er det gamle Wien, Nansen søger, den gamle arkitektur og de stille stræder, der har så stor lighed med Københavns. Peter Nansen er ikke glad for at rejse, har meget travlt som leder af Forlaget Gyldendal og er derfor først nu kommet til Wien, selv om mange åndelige forbindelser og mange venner knytter ham til byen. Da samtalen finder sted, har han kun set meget lidt af Wien, men allerede de første spadsereture har fået ham til at føle en fortrolighed med den, og den samme følelse har wienerne ofte, når de kommer til København. Nansen

mener, det skyldes, at de to byer og deres indbyggere har meget til fælles. ”Måske er det wienerlitteraturen, der har fremkaldt denne følelse hos mig”, siger Peter Nansen til Menkes, ”for man kender og værdsætter hos os Schnitzler, Wassermann og Hofmannsthal, og de er en bestanddel af vores åndelige og æstetiske nydelser.” Peter Nansen indrømmer herefter, at han ville være meget bange for at optræde som oplæser i Wien, hvis han ikke vidste, hvor elskværdigt og overbærende byens publikum er.

Slentretur i Griechengasse

Intervieweren forhører sig om, hvad Nansen netop skriver på, og han forklarer, at det kun er småting, at hans øvrige arbejde forhindrer ham i at skrive større værker. Så længe han var ung, skrev han kærlighedshistorier, fortalte om ungdommen og skabte af sine egne erfaringer, men nu er han blevet for gammel til det.

Derefter taler de om dansk litteratur, og Peter Nansen giver Menkes ret i, at danskeren i sit væsen er i slægt med digteren. Danskerne har en litterær kultur, forklarer han, og litteraturen bliver i Danmark ikke kun læst af den åndelige elite. Danskerne har stærke forbindelser til naturen og til fortiden.

Hos os digter bønderne også, og jeg får ofte poetiske forsøg fra bondepiger, som der findes en slags højskole for i Danmark. Flertallet af vores digtere er bondesønner, og det forklarer vores litteraturs egenart. På alle områder var Danmark længe afhængig af tysk indflydelse, vi var de modtagende, men nu har vi også noget at byde verden.

Menkes spørger, om ikke Henrik Ibsen dominerer i Danmark, men efter Nansens opfattelse gør han det ikke i så stor udstrækning, som det er tilfældet i Tyskland. Han er for vanskelig og dystert for det danske teaterpublikum. De danske teatre spillede i mange år franske samfundsdrاماer af Dumas, Augier og Sardou,^[46] men nu bliver de hjemlige lettere komedier foretrukket, forklarer han. ”Vi har ingen store dramatikere, men en række elskværdige talenter og satirikere, af hvilke Gustav Wied jo er blevet kendt i Tyskland.”

Endelig vil Menkes vide, om danskerne ikke er meget konservative, hvad Nansen benægter, for det danske folk er helt igennem kultiveret. Den modstand, der mødte Karin Michaëlis’ bog *Den farlige Alder*, kom fra de kvinder, der så deres inderste sjæleliv prisgivet i den, forklarer han. Bogen var en succes, og sejren beviser måske, at den gav udtryk for en sandhed. I øvrigt er kvindens stilling i Danmark friere end noget andet sted. Alle erhverv er åbne for hende, og hun er en fremragende faktor i hele det offentlige liv.

Peter Nansen afslutter behændigt og elskværdigt samtalen med at sige, at han glæder sig til alle de indtryk, der venter på ham, og han beklager dybt, at hans tid i Wien er så begrænset.

Tirsdag skrev, som nævnt, også avisen *Neue Freie Presse* om Peter Nansen, der til avisen havde udtalt, at han var lykkelig over, at hans tidlige værker endnu talte til ungdommen. Hans tyske forlægger måtte til stadighed trykke nye oplag. En af dem, der læste artiklen, var den unge Gretel Friedmann, som skyndte sig at skrive blandt andet følgende til Nansen:

Ærede Herre!

Hvis det er sandt, hvad der står i Neue Freie Presse i dag, at De elsker ungdommen og gerne skriver for ungdommen, så vil De sikkert forstå, at jeg meget gerne vil have en autograf af "Ungdommens Digter"! [\[47\]](#)

Det fik hun med det samme og sendte dagen efter et takkekort med et billede af sig selv. [\[48\]](#)

Den 22. om aftenen gik Nansen i Josef Jarnos Theater in der Josefstadt, der klokken 19.30 spillede stykket *Der gut sitzende Frack*. Han må have meddelt, at han ville komme, for samme dag har Jarno skrevet til ham, at han er meget glad for, Nansen vil vise ham den ære at besøge deres forestilling, og håber, han vil få et godt indtryk af deres spil, så han ikke bagefter behøver at beklage sig over en spildt aften. Jarnos tid er desværre så knap, at han ikke har haft mulighed for at møde Nansen, som han nu inviterer i Opern-Restaurant efter forestillingen, hvor han og hans kone glæder sig oprigtigt til at træffe ham. [\[49\]](#)

Teaterinstruktøren Josef Jarno
Österreichische Nationalbibliothek: Porträtsammlung

Noget tyder på, at han har taget mod invitationen, for der er åbenbart blevet lavet en aftale om, at han tre dage senere skulle overvære en prøve på *Et lykkeligt Ægteskab* og møde de to hovedrolleindehavere, som så kunne nyde godt af hans anvisninger. Men prøven var umulig at gennemføre for Gustav Maran, der sendte afbud til Jarno og forklarede ham, at han dagligt måtte gå til lægen for i det mindste at kunne klare at spille sin rolle i *Alles für die Firma*. Jarno fik i stedet for en aftale med den kvindelige hovedrolleindehaver, skuespillerinden Lisbeth Steckelberg,^[50] så Peter Nansen kunne besøge hende i hendes lejlighed i Josefstädterstrasse nummer fem fredag den 25. klokken 11 om formiddagen.^[51]

Mens Nansen var i Wien, blev han fotograferet af Hedde Rode på "Werkstatt für moderne Lichtkunst". Om han selv har taget initiativ til fotograferingen for at kunne give sine beundrere et signeret fotografi, eller initiativet er kommet fra Hedde Rode

eller andre, ved vi ikke. Under alle omstændigheder udstillede fotografen billederne med henblik på salg og bad senere Peter Nansen anbefale en forretning eller kunsthandel i København, som eventuelt ville være interesseret i at udstille dem. Selv købte Nansen tolv billeder af hende, efter han var kommet tilbage til København.^[52] Mindst et af disse billeder vendte signeret tilbage til Wien, for det blev sendt til Lisbeth Steckelberg, der takkede for det den 15. november 1912:

Kæreste hr. Nansen! De har gjort mig en stor glæde med Deres billede, og jeg takker Dem hjerteligt for det. For nogle dage siden så jeg det samme billede udstillet på Wiens hovedgade, og mens jeg kiggede på det, ønskede jeg at få det og besluttede mig for at skrive til Dem og bede dem om det. Nu er De kommet mig i forkøbet, og det glæder mig endnu mere.^[53]

Den danske aften

I wieneraviserne var det flittigt blevet annonceret, at Akademisk Forbund for Litteratur og Musik havde arrangeret en "Dansk aften" i den store Beethoven-sal i Strauchgasse den 23. oktober klokken 19.30, hvor Karin Michaëlis og Peter Nansen ville læse op af egne værker. Et talrigt publikum mødte da også op for at høre disse to "karakteristiske repræsentanter for dansk litteratur".

Han havde valgt at læse afsnit fra romanen *Maria*^[54] og desuden novellen *Balpassiar*,^[55] og hun læste op af *En Ulykkeligs Dagbog*. Han havde været lidt i tvivl om, hvad han skulle vælge, og havde derfor rådført sig med sin tyske oversætterinde Mathilde Mann,^[56] der mente, at netop *Maria* var et godt valg, fordi det især var den, der havde gjort ham berømt hos det tysksprogede publikum. Hun mente desuden, at det ville være bedst at læse en lille cyklus, og foreslog ham nogle, som efter hendes vurdering kunne læses op med succes. Hun havde beregnet, at oplæsningen af dem ville vare knap en halv time inklusive de nødvendige pauser.^[57]

Hvordan han selv oplevede oplæsningsaftenen, kan vi læse i et brev, han sendte til

Hedwig Fischer dagen efter:

Og i aftes læste jeg op. Det var jo en kolossal frækhed af mig, for jeg har aldrig før læst op, ikke engang på dansk. Men det gik fortræffeligt. Publikum var kolossalt elskværdigt, næsten begejstret, og damerne syntes, at jeg ikke var alt for gammel. Dagens aviser fastslår succesen.[\[58\]](#)

Senere har han givet en mere nøgtern beskrivelse af aftenen og sin egen præstation:

Erik Scavenius var den Gang dansk Minister i Wien og sad lumsk grinende over min Frækhed paa første Række. Men næste Dag svømmede Bladene – der findes næppe saa elskværdige Blade som de wienske – hen i Begejstring over den mageløse Aften. Mine Venner sendte mig triumferende Bunker af journalistiske Lovprisninger hen paa Hotellet. Og kun ved et rent Tilfælde fik jeg fat paa det eneste Blad, der sagde Sandheden, men som man ikke havde nænnet at sende mig. Det var et lille socialdemokratisk Blad. Det skrev omtrent ordret: 'Baade Fru Michaëlis og Hr. Nansen er jo yndede i Wien. Vi ser dog derfor ingen Grund for dem til at demonstrere overfor vort Publikum, at de er ude af Stand til at tale, end sige udtale Tysk rigtigt.'[\[59\]](#)

Peter Nansen har tilføjet, at det var den anmeldelse, han var mest glad for. Da han havde læst den, sendte han hurtigst muligt afbud til Budapest, der havde lokket ham med et strålende godt betalt engagement, og han afholdt sig senere trods mange tilbud fra offentlig optræden i Tyskland.

Hvad han tilsyneladende ikke har fortalt til nogen er, hvordan oplæsningsaftenen endte. Da den officielle del var vel overstået, skulle de to oplæsere ud at more sig sammen med gode venner.[\[60\]](#) Eugenie Schwarzwald havde bestilt to loger til dem i den berømte Ronacher Varieté.[\[61\]](#) I den ene sad hun sammen med Erik Scavenius og nogle venner, i den anden var Hermann Schwarzwald og Karin Michaëlis placeret og bag dem Peter Nansen. I en pause blev der vist film fra Bolivia, hvor Karin Michaëlis' daværende mand Charles Stangeland[\[62\]](#) på det tidspunkt opholdt sig, og pludselig viste han sig på lærredet. Det påvirkede hende voldsomt, og fyldt af modstridende følelser vendte hun sig om for at gribe Peter Nansens hånd til trøst, men han var der

ikke. Da hun kiggede ind i den anden loge, så hun Eugenie på vej ud af den. Ved døren vendte hun sig om og vinkede afværgende til Karin Michaëlis, som blev siddende og så forestillingen til ende. Bagefter mødte hun en meget påvirket Eugenie, der roligt forklarede hende, at Peter Nansen var lidt træt og var taget til hotellet for at gå i seng. Karin Michaëlis ville tage derhen for at høre, om han havde brug for en læge, men Eugenie forsikrede hende leende om, at han igen ville være ovenpå, når han havde fået sin whisky. Han havde desuden sagt, at han ikke ville forstyrres før midt på dagen næste dag. Dermed endte aftenen. Men næste dag bekendte Eugenie, at Peter Nansen havde haft et alvorligt ildebefindende. Heldigvis var der to læger til stede ved forestillingen i varietéen. De havde taget sig af ham, kørt han hjem og siddet hos ham den halve nat.

Ronacher Varieté på Seilerstætte omkring 1900

Heller ikke det var hele sandheden, hvad Karin Michaëlis først erfarede den dag, hun læste om Peter Nansens død i *Politiken* i 1918 og var aldeles fortvivlet både over, at han ikke var mere og over, som hun udtrykte det, aldrig at have ejet ham. Da fortalte Eugenie til trøst, at hun aftenen i varietéen havde set Nansen rave mod udgangen, og da hun var sikker på, at noget var galt, var hun fulgt efter. Han havde fået et lettere slagtilfælde, men kunne dog hviske til hende, at hun ikke måtte sige det til Karin, for han havde det nu helt godt, og Karin ville bare blive forskrækket. ”Jeg ville ønske, du kunde have set hans Udtryk, sagde Genia, – jeg har aldrig set en saadan Ømhed i en Mands Ansigt!” [\[63\]](#)

Den smukke, stille inderlige Niels Lyhne-type

En af dem, der var ivrig efter at møde Peter Nansen, var oversætteren Helene Klepetar,[\[64\]](#) som i slutningen af 1910 eller begyndelsen af 1911 havde fået fast bopæl i Wien. Hun boede tidligere i Warnsdorf i Böhmen, hvorfra hun stod i livlig forbindelse med Peter Nansen, der anbefalede hende danske bøger til omtale og oversættelse og også lagde et godt ord ind for hende hos forlæggeren Samuel Fischer. Hun anmeldte i 1910 blandt andre Betty Nansens og Karin Michaëlis' fælles brevroman *Kvindehjerter*.

Den 24. oktober, dagen efter oplæsningsaftenen, sendte hun Peter Nansen en kort besked, fordi det var umuligt at ramme et ledigt øjeblik på hans hoteltelefon, fortalte ham, at hun ville prøve at få fat i ham på hotellet denne eller den næste dag, og spurgte, om klokken halv tre ville passe ham.[\[65\]](#) Sandsynligvis har tidspunktet været velvalgt – i hvert fald har de haft kontakt, for senere på dagen sendte hun ham på et postkort Felix Saltens[\[66\]](#) adresse i Wien,[\[67\]](#) og han modtog endnu et postkort samme dag, hvoraf det fremgår, at hun havde været på avisen *Neue Freie Presses* redaktion, der havde forsikret hende om, at hendes oversættelse af Peter Nansens novelle *Die Schatulle des alten Parons* ville blive bragt i julenummeret.[\[68\]](#)

En del af torsdagen må Peter Nansen have brugt på at læse avisreferater fra aftenen i den store Beethovensal. *Wiener Zeitung* omtalte begivenheden i sin aftenudgave *Wiener Abendpost*,[\[69\]](#) hvori der stod, at Peter Nansen som sart, lyrisk novellist et stykke tid havde været modeforfatter. Aftenen før havde han læst nogle afsnit af *Maria*,

dette psykologiske digt i prosa. Det mod det indre trængende sjælemaleri, hvori den klare danske luft, de danske birkes, enges og havets elementers dæmpede farver danner en digterisk stemnings-symfoni, egner sig tilsyneladende kun lidt til oplæsning. Men det fuldstændiggør harmonisk digterens personlighed, der i sit ydre repræsenterer den smukke, stille, inderlige Niels Lyhne-type, omgivet af let noblesse.

Peter Nansen fortsatte derefter med den lille yndige dialog *Balpassiar*, hvor forfatteren

retter objektivet mod en følelserverden hos de mennesker, for hvem kærlighed og erotik bliver deres livs skæbne, skriver kritikeren, der forklarer, at det var stilens lethed og kultiverede ironi, der henrykte publikum.

Karin Michaëlis gjorde ifølge referenten et meget stærkere og mere handlekraftigt indtryk end Nansen. Under sin oplæsning af *En Ulykkeligs Dagbog* var hun mere temperamentsfuld og formåede at forstærke sin heltindes følelser med sin egen indlevelse; men begge oplæsere blev takket af det talrige publikum med livligt bifald.

Besøg hos Arthur Schnitzler

Fredag formiddag skulle Peter Nansen besøge skuespillerinden Lisbeth Steckelberg klokken 11. Tilsyneladende findes der ikke direkte vidnesbyrd om besøget, men at de har truffet hinanden og er blevet gode venner, er der ikke tvivl om. Det er meget hjertelige breve, Nansen modtager fra skuespillerinden efter sin hjemkomst til Danmark, og de er alle underskrevet "Nancy".

Postkort til Peter Nansen med billede af Lisbeth Steckelberg som Gretchen i Goethes *Faust*. Det Kongelige Bibliotek København: Håndskriftsafdelingen

Et par måneder før Peter Nansen rejste til Wien, havde han fra Fischer fået Arthur Schnitzlers enaktere *Anatol*. Han havde tidligere læst dem, men blev nødt til at læse dem igen, før han kunne tage stilling til, om Gyldendal skulle udgive dem, og om han eventuelt selv skulle tage sig af oversættelsen. Han har sandsynligvis tænkt, at han selv kunne give Schnitzler besked om en eventuel udgivelse, når de sås i Wien. I interviewet til *Neue Freie Presse* havde han fortalt, at han var i gang med oversættelsen.

Arthur Schnitzler nævner kort i sin dagbog den 25. oktober, at han har haft Peter Nansen, Karin Michaëlis, Richard og Paula Beer-Hofmann, Kaufmann og Stephi[70] til middag, og at Felix Salten kom efter middagen. ”Det var en højst kedsommelig aften”, bemærker han, ”og anstrengende for mine ører.” [71] Aftenen forinden havde han læst Karin Michaëlis’ *Den farlige Alder*, men han har desværre ikke kommenteret den i dagbogen.

Heller ikke Peter Nansen var udelt begejstret for sit besøg hos Schnitzler, hvilket fremgår af et brev til Hedwig Fischer:

Hos Schnitzler var jeg altså også. Han var meget elskværdig – men. Han var ikke den samme som tidligere. Han sad der i sin stilfulde, rige bolig og var en lille smule uddød. Død af egen fornemhed og berømthed. Han talte, som en alvorlig digter skal tale; han smilede som en, der i det mindste er i slægt med Gud. Den lille skuespillerinde, der skal spille Nancy,^[72] var meget mere et levende menneske.^[73]

Ikke noget særlig smigrende portræt af Schnitzler, som Peter Nansen i 1897 tegnede et anderledes begejstret billede af i *Politiken* som *Elskoveslegs* forfatter.^[74] Schnitzler har sandsynligvis været træt efter en anstrengende dag, hvor han om formiddagen var til generalprøve og derfra gik med Felix Salten hjem. Om eftermiddagen fik han på et kort fra Glücksmann besked om, at hans drama *Professor Bernhardi* var blevet forbudt af censuren, hvorefter han var på Volkstheater, hvor direktøren, Adolph Weisse, var meget ærgerlig over forbudet, hvad Schnitzler vel også selv har været.

Peter Nansen har dog ikke været mere skuffet over besøget hos Schnitzler, end at han efter sin hjemkomst kunne skrive til Hedwig Fischer den 10. december:

Jeg er for eksempel nu færdig med oversættelsen af Schnitzlers ”Anatol”. Arbejdet har moret mig, og jeg kan roligt sige, at oversættelsen er mindst lige så god som originalen. Foreløbig lader jeg dog kun stykket trykke i ”Tilskueren”. Jeg venter med at indlevere det til teatret, til vi har fået en ny direktør på Det Kongelige Teater.^[75]

Anatol i Peter Nansens oversættelse udkom som særtryk af *Tilskueren* i 1913, og det blev opført første gang på Dagmar-teatret i 1919.

Fuglen var fløjet

Fra et brev til Hedwig Fischer ved vi, at Peter Nansen blev i Wien til søndag aften, det vil sige den 27. oktober. Derfor gik han glip af et besøg af dr. Otto Paul Gerber, der mødte op på Hotel Meißl & Schadn den 28. for personligt at takke Peter Nansen for en gave, han havde modtaget fra ham som tak for hjælpen.^[76] Muligvis har Gerber været den ene af de to læger, som hjalp ham hjem til hotellet, da han havde fået et slagtilfælde i Ronacher Varieté.

Det var sande festdage

Efter sin hjemkomst til København modtog Peter Nansen den ene lovprisning efter den anden fra sine nye venner i Wien, især var Genia Schwarzwald overstrømmende:

Min dyrebare hr. Nansen, at De var her og så jævnt og velvilligt delte vores liv, er mig som en smuk drøm. Det var sande festdage for mig, som fik deres lys fra Deres øjnes varme, hjertelige blik og dermed forvandlede sig fra oktober- til junidage.

De har gjort alle godt her, fremkaldt beundring og tak. Karin opfører sig som en triumfator: ”Ser I, det er min ven”, damerne sværmer, og herrerne er henrykte, Genia siger: ”Jeg elsker ham!” hvorimod Hermann køligt mener at: ”Hr. Nansen er en fortræffelig mand”.^[77]

Hun fortæller, at Erik Scavenius er stolt af sin landsmand, og at de med stadig voksende glæde ser ham næsten hver dag. Hun oplever, at der hos ham er forenet en dyb forstand med en usædvanlig hjertensgodhed, en fin menneskekundskab med en næsten barnlig naivitet og en alvor med en drengagtig munterhed.

Efter Nansens afrejse fra Wien har Genia levet i angst for, at han ikke var den allerbedste beskytter af sit eget liv og helbred, og det bekymrede hende, at de ikke kunne få ham til at føre et sundere liv.

Karl Blau beder ham indskrænke det daglige cigaretforbrug, så han kan styrke sit materielle og helbredsmæssige fundament og dermed øge chancerne for at kunne imødekomme deres forhåbninger om, at han snart vil komme til Wien igen, hvor han fra dem alle vil møde oprigtig hjertelighed, beundring og kærlighed. Blau priser hans vidunderligt unge hjerte, fordi det føler så varmt, og skriver, at de alle er lykkelige over at have haft ham på besøg og stolte over, at han tænker på dem med glæde.[\[78\]](#)

Det pirrer som en fremmed delikatesse

Wienerpremieren på *Et lykkeligt Ægteskab* blev ifølge ”Nancy” udskudt, fordi Josef Jarno skulle nogle dage til Berlin. I sit brev af 15. november forsikrer hun dog Nansen om, at premieren vil finde sted ”tirsdag otte dage”, glæder sig allerede meget til den og er noget utålmodig, fordi forventningens glæde allerede har varet for længe.

Teaterplakat fra Theater in der Josefstadt med annoncering af Peter Nansens *Eine Glückliche ehe*

Tirsdag den 3. december 1912 afholdt Theater in der Josefstadt så sin 510. litterære aften og opførte for første gang i Wien både *En Bryllupsaften* og *Et lykkeligt Ægteskab* af Peter Nansen. Josef Jaros spillede selv med i begge stykker, havde rollen som den unge ægtemand, Johan, i det første stykke og spillede Jermer i det andet.

Aftenen blev en succes. ”Nancy” var den første, der gratulerede Nansen dagen efter i et telegram: ”Gratulerer stor succes hjerteligst Nancy”.^[79] Samme dag blev hun da også rost for sin præstation i *Wiener Abendpost*:

Frk. Steckelberg som ung frue har aldrig før været mere naturlig, mere menneskelig og så lig en levende figur, hun var som lille frue uden

fordom virkelig fuld af den dyriske varme, som digteren foreskriver hende.[\[80\]](#)

Kritikeren kalder stykket ”et ægte kultiveret lystspil” og finder, at det er fyldt med en helt speciel humor. Han roser Nansen, fordi *Et lykkeligt Ægteskab* for en gangs skyld er noget helt andet end det sædvanlige: en anden luft, et andet klima, andre temperamenter, ja en anden livsanskuelse, og stykket pirrer som en fremmed delikatesse. Det er helt uden moral, skriver kritikeren, handler om en ung kone, der keder sig i sit ægteskab med en lille tyk mand, men blomstrer op, da mandens ungdomsven også bliver hendes ven. Hun bedrager både manden og vennen med en tredje og også denne, da der efter et par måneder dukker en maler op; men det hele afvikles med en afvæbnende elskværdighed, og det bedste ved hele aftenen var netop, at publikum fik indblik i en verden, der hverken præsenteredes som uanstændig eller som en grov farce.

Vittighedstegning i det illustrerede ugeblad *De Bombe*
den 8. december 1912

Dagen efter telegraferede Jarno: ”Melder med største glæde stor succes med hjertelig hengivenhed Deres Jarno.”[\[81\]](#) Han havde også fået roser i *Wiener Abendpost*, fordi både han og frk. Weber i *En Bryllupsaften* havde fundet den rigtige ironisk-naive tone. Nansen var ikke sen til at sprede den gode nyhed. Til Hedwig Fischer skrev han den 10. december, at det så ud til, at hans stykke virkelig havde haft succes i Wien, for Jarno havde telegraferet efter den anden opførelse, hvor han jo skulle vide, om stykket ”bed”, at det havde været en stor succes.[\[82\]](#)

Torsdag den 6. december sendte ”Nancy” anmeldelser af stykket til Peter Nansen, så han selv kunne se, at det virkelig var en fin succes, og hun fortalte, at publikum morede sig godt og lo rigtig meget. Hun var sikker på, at hans wienervenner ville skrive til ham om deres indtryk af stykket og håbede, at det havde været godt. Nu ønskede hun, at han snart ville skrive en ny, lige så kær rolle til hende som Nancy og ønskede sig i julegave, at han ville love hende at gøre det.[\[83\]](#)

Den litterære aften på Josefstädter Theater blev den 8. december også omtalt i det illustrerede wienerugeblad *Die Bombe*, der fortalte læserne, at af *Et lykkeligt Ægteskab*, der var en af den graciøse Peter Nansens bedste romaner, var der nu opstået et fornøjeligt, pikant drama, der var blevet eksemplarisk opført af Jarnos teatergruppe.[\[84\]](#)

”Herren selv’ spiller med og er igen den sejrrige levemand. Maran bliver igen bedraget, denne gang på dansk”, kommenterede bladet.

Forsiden af det illustrerede ugeblad *Die Bombe*
fra 8. december 1912

Succesen med de to Nansenstykker blev fulgt op af Neue Wiener Bühne allerede i januar 1913, hvor teatret for første gang i Wien viste Peter Nansens *Kammerater* efterfulgt af August Strindbergs *Frøken Julie*. Den kvindelige hovedrolle i begge stykker blev spillet af en af Tysklands daværende mest ansete skuespillerinder, Gertrud Eysoldt,^[85] som i en årrække havde gæsteoptrådt i Wien med berlinske teatre og var blevet meget populær hos byens teaterpublikum. Den 21. januar 1913 optrådte hun for første gang som selvstændig gæst i Wien, og man kunne tro, at det ville være en fordel for de to nordiske forfattere, at en så fremragende skuespillerinde skulle spille de kvindelige hovedroller i deres stykker; men hendes præstation kom ganske til at dominere anmeldelserne dagen efter og levnede ikke meget plads til vurdering af selve

stykkerne.

Teaterplakat fra Neue Wiener Bühne med annoncering af Peter Nansens *Kameraden*

Neues Wiener Tagblatt skrev, at Gertrud Eysoldts gode omdømme allerede viste sig med den udsolgte teatersal, og i rollen som Ellen i Peter Nansens *Kammerater* vandt hun straks sympati hos de tilskuere, som endnu ikke kendte hende, for "Fru Eysoldt spiller denne så ægte moderne unge kvinde med en naturlighed og enkelhed, som man kun kan betegne som fuldkommen kunst." [86] *Neue Freie Presse* fandt "dialogen" *Kammerater* alt for smal, for beskeden, men fremhævede, at Eysoldt i sit spil havde bevist, at hun også forstod at gøre ynde og forelsket ømhød troværdig. [87] Begge aviser afsluttede deres anmeldelser med at fremhæve det store bifald, som publikum

udmærkede den elskværdige gæst med.

Litteratur

- Bang, Karin ”Peter Nansen – Arthur Schnitzler. Ein Briefwechsel zweier Geistesverwandter.“ In: Småskrifter fra Cønck 9. Roskilde Universitets-center 2003.
- Corino, Karl *Robert Musil. Eine Biographie.* Hamburg: Rowohlt Verlag 2003.
- Mendelssohn, Peter de *S. Fischer und sein Verlag.* Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag 1970.
- Menkes, Hermann „Peter Nansen in Wien. Ein Gespräch mit dem Dichter.“ In: *Neues Wiener Journal*, Nr. 6824, Dienstag den 22. Oktober 1912.
- Michaëlis, Karin *Vidunderlige Verden 3: Lys og Skygge.* København: Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag 1950.
- Nansen, Peter ”Mine frugtbare Forfatteraar 1891-1898. Tyske Festdage.” In: *Politiken* den 29. Maj 1917.
- Nielsen, Birgit S. *Karin Michaëlis. En europæisk humanist.* København: Museum Tusulanums Forlag 2002.

Schnitzler, Arthur *Tagebuch 1909-1912*. Wien: Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften 1981.

Aviser og blade

Teatret. XI. Aargang, Hefte 17, Juni 1912: "Peter Nansens Succes i Tyskland", s. 142 og „Et lykkeligt Ægteskab“, s. 143.

Neue Freie Presse, Dienstag, den 22. Oktober 1912.

Neues Wiener Journal. Nr. 6824, Dienstag den 22. Oktober 1912.

Wiener Zeitung, Mittwoch, den 23. Oktober 1912.

Illustriertes Wiener Extrablatt. Nr. 292. Donnerstag den 24. Oktober 1912.

Neue Freie Presse. Donnerstag den 24. Oktober 1912.

Wiener Abendpost. Beilage zur Wiener Zeitung. Nr. 246. Donnerstag, den 24. oktober 1912.

Neue Freie Presse Nr. 17344, Mittwoch den 4. Dezember 1912.

Neues Wiener Journal. Nr. 6887, Mittwoch den 4. Dezember 1912.

Neues Wiener Tagblatt. Nr. 333, Mittwoch den 4. Dezember 1912.

Wiener Abendpost. Beilage zur Wiener Zeitung. Nr. 279. Mittwoch, 4. Dezember 1912.

Die Bombe. Illustrierte Wochenschrift. 42. Jahrgang. Nr. 50. Wien, den 8. Dezember 1912.

Neue Freie Presse Nr. 17391. Mittwoch den 22. Januar 1913.

Neues Wiener Journal Nr. 6914. Mittwoch den 22. Januar 1913.

Neues Wiener Tagblatt. Mittwoch den 22. Januar 1913.

Wiener Abendpost. Beilage zur Wiener Zeitung. Nr. 17. Mittwoch, 22. Jänner 1913.

Noter

[1] Brev fra Samuel Fischer til Peter Nansen dat. Berlin den 21/12 1891. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[2] Alfred Kerr (1867-1948) tysk forfatter og kritiker. Skrev for flere Berlineraviser og bl.a. også for Breslauer Zeitung.

[3] Peter Nansen: „Mine frugtbare Forfatteraar 1891-1898. Tyske Festdage I og II.” In: *Politiken* den 28. og 29. Maj 1917.

[4] Brev fra Akademischer Verband für Literatur und Musik in Wien dat. Wien 15. Nov. 1909. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[5] Brev fra Richard Weiss, Akademischer Verband für Literatur und Musik in Wien, til Peter Nansen dat. Wien den 30. September 1912. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[6] Marie Franzos (1870-1941) østrigsk oversætter. Hun var niece til forfatteren Karl Emil Franzos. Oversatte fortrinsvis fra svensk (Per Hallström, Ellen Key, Selma Lager-löf, Oskar Levertin, Hjalmar Söderberg) og blev i 1904 præsenteret for kong Oscar af Sverige, da hun blev hyldet for sin store indsats for svensk litteratur i de tysksprogede lande.

[7] ”Enkefru Walters Riddere” var blevet trykt første gang i *Af Dagens Krønike*, marts 1890.

5 Brev fra Marie Franzos til Peter Nansen dat. Alt Aussee 24.6.95. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[9] Hugo Greinz (1873-1946) østrigsk forfatter, redaktør og oversætter. Han oversatte fra både dansk og svensk, skrev anmeldelser af nordiske værker og arbejdede de sidste år af første verdenskrig som skandinavisk korrespondent i krigspressekvar-teret.

6 Brev fra Hugo Greinz til Peter Nansen dat. Graz 24. November 1895. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[11] Peter Nansens mindeartikel ”Herman Bang” var blevet bragt i *Illustreret Tidende* Nr. 20, den 11. Februar 1912.

[12] Karin Michaëlis på et billede med dedikation til Peter Nansen dat. Thurø 9. Juli 1912.

[13] Felix Hollaender (1867-1931) tysk forfatter og teaterinstruktør.

[14] Johanna Terwin (1884-1962) tysk skuespillerinde. Gift med skuespilleren Alexander Moissi. Hendes mest aktive filmperiode var mellem 1910 og 1920, hvor hun havde roller i bl.a. følgende film: *Heimat und Fremde* (1913), *Lache Bajazzo* (1915), *Lehrer Mathiessen* (1917) og *Pique Dame* (1918). Sidste filmrolle var i *Frauensee* (1958).

[15] „Peter Nansens Succes i Tyskland.“ In: *Teatret*. XI. Aargang, Hefte 17. Juni 1912, s. 142.

[16] Max Reinhardt, egl. Max Goldmann (1873-1943) østrigsk skuespiller og instruktør. Han blev født som søn af en jødisk købmand den 9. september 1873 i Baden Nieder-österreich. Ved siden af en uddannelse som bankmand tog han privatundervisning som skuespiller og debuterede på et wienerteater i 1890. Derefter havde han mindre engagementer i Wien og provinsen og tog kunstnernavnet Reinhardt. Fra 1894 til 1902 arbejdede han ved Deutsches Theater i Berlin. I 1903 overtog han officielt ledelsen af Kleines Theater og Neues Theater og grundlagde i 1905 en skuespiller-skole. Fra 1915-18 ledede han Berliner Volksbühne og indrettede i 1917 på Deutsches Theater forsøgsscenen ”Das junge Deutschland”, der med stykker af Oskar Kokoschka, Else Lasker-Schüler og Franz Werfel bidrog til ekspressionismens gennembrud i Tyskland.

[17] *Teatret*. XI. Aargang, Hefte 17. Juni 1912, s. 142.

[18] Josef Jarno, egl. Josef Kohner (1865-1932) instruktør, skuespiller, teaterdirektør. Søn af en hestehandler i Budapest. Skuespiller i Wien, Laibach (Ljubljana), Budapest og fra 1889 på Lautenburgscenen i Berlin. Gift med skuespillerinden H. Niese. I årene fra 1905 til 1915 var han direktør

for Wiener Josefstadter Theater og bidrog i den periode i høj grad til, at August Strindberg fik fodfæste på de tysksprogede teatre. Han nåede at spille i alt 11 Strindbergstykker i forfatterens levetid. I 1905 købte han Fürst-Theater, som han ledede som lystspilteater ved siden af sit arbejde på Theater in der Josefstadt. Jarno var i direktionen for Prater-Theater 1923-27 og direktør for Neue Wiener Stadttheater fra 1914 til 1919. Fra 1921 til 1930 var han leder af sommerteatret i Bad Ischl.

[19] Brev fra Josef Jarno til Peter Nansen dat. 12/8 1912. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[20] Gustav Maran egl. Gustav Dolezal (1854-1917), østrigsk skuespiller.

[21] Brev fra Josef Jarno til Peter Nansen dat. Wien, den 16. Okt. 1912. Det Kongelige Bibliotek København: Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[22] Brev fra Karin Michaëlis til Arthur Schnitzler dat. 21. Oct. 1912. Schiller National-museum, Deutsches Literaturarchiv, Marbach am Neckar. A: Schnitzler, HS 1985. 0001.

[23] Hotel Meißl & Schadn stammede fra 1896. Det blev verdenskendt, da chefredaktøren af *Der Kampf*, socialdemokraten Friedrich Adler den 21. oktober 1916 skød ministerpræsident Karl Reichsgraf von Stürkh i hotellets spisesal. Stürkh havde siden 1. verdenskrigs udbrud regeret uden parlament, og Adler skød ham i protest mod hans krigspolitik. Hotellet brændte efter et bombeangreb i 1945, og tilbage fra det er kun mosaikbilleder af de fem verdensdele i KarntnerstraÙe.

[24] Hermann Menkes, østrigsk journalist og forfatter. Har bl.a. skrevet: *Die Jüdin Leonora und andere Novellen*, o.J. (1913) og den østjødiske ghettohistorie: *Das Wunderkind*. Der findes bidrag af ham i: *Die Wiener Moderne. Literatur, Kunst und Musik zwischen 1890 und 1910*.

[25] Brev fra Hermann Menkes til Peter Nansen dat. Wien I 21.10 1912. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[26] "Peter Nansen in Wien. Ein Gespräch mit dem Dichter." In: *Neues Wiener Journal* den 22. Oktober 1912.

[27] Brev fra Heinrich Sorer til Peter Nansen dat. Wien 21. Okt. 1912. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[28] Brev fra Sonja Cohn til Peter Nansen dat. Wien den 23. October 1912. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[29] Ernst Sulzbach (1887-1954). Blev senere leder af Arcadia Verlag. Han emigrerede til Sverige i 1938, var medarbejder ved opbygningen af den filmhistoriske samling i Stockholm og konsulent for Förlaget Bonnier.

[30] Brev fra Ernst Sulzbach til Peter Nansen udat. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[31] Brev fra Ernst Sulzbach til Peter Nansen udat. Wien. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[32] Brev fra Ernst Sulzbach til Peter Nansen dat. 24.X.12. Det Kongelige Bibliotek København.

Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[33] Brev fra Arthur Schnitzler til Peter Nansen dat. Wien [20.3.1913]. Det Kongelige Bibliotek København.

Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[34] Postkort fra Ernst Sulzbach afsendt fra Sverige til Peter Nansen dat. 16/7 1913. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[35] Brev fra Ernst Sulzbach til Peter Nansen dat. Saltsjö-Storängen den 12/2 1918. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[36] Brev fra Peter Nansen til Hedwig Fischer dat. Wien 24/10 1912. Fischer mss. Manuscripts Collections, The Lilly Library, Indiana University, Bloomington, Indiana.

[37] Eugenie Schwarzwald f. Nußbaum (1872-1940). Stammede fra Polupanowka ved Tarnopol i Galicja. Efter en uddannelse til lærerinde begyndte hun i 1895 at studere tysk og engelsk litteratur og også filosofi og pædagogik ved universitetet i Zürich. I juli 1900 blev hun som en af de første kvinder i Habsburgermonarkiet doktor med en afhandling om folkeprædikanten Berthold von Regensburg, hvorefter hun slog sig ned i Wien. I 1900 giftede hun sig med Hermann Schwarzwald, der var født i Czernowitz i 1871, uddannet jurist, ansat som sektionschef. Fra 1913 arbejdede han i finans-ministeriet. Han var en begavet og vittig lejlighedsdigter. I august 1916 gav et pacifistisk og socialrevolutionært digt, som han havde offentliggjort i *Arbeiterzeitung*, anledning til, at avisen blev forbudt.

[38] Telegram fra Hermann Schwarzwald til Peter Nansen dat. 17/4 12. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[39] Brev fra Hermann Schwarzwald til Peter Nansen dat. Wien 19. April 1912. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[40] Karin Michaëlis: *Vidunderlige Verden*, bd. 3, s. 31.

[41] Ibid. s. 30.

[42] Brev fra Eugenie Schwarzwald til Peter Nansen dat 17/11 1912. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[43] Karl Blau var mellem 1911 og 1912 elev hos Arnold Schönberg, der underviste ham i kontrapunkt og harmonilære. Var senere elev hos Alban Berg.

[44] Erik Julius Christian Scavenius (1877-1962) dansk diplomat og politiker. Han var uddannet cand. polit. Blev radikal dansk statsminister fra den 9. november 1942 til 5. maj 1945, men indgav sin afskedsbegæring den 29. august 1943 og ophørte dermed reelt med at fungere.

[45] Paul Stefan, egl. Paul Stefan Grünfeld (1879-1943) østrigsk musikforfatter og musikkritiker. Studerede ved Wiens Universitet jura, filosofi, kunsthistorie og hovedsagelig musikteori. Blev undervist i komposition af Arnold Schönberg. Var i 1922 blandt grundlæggerne af Det internationale Selskab for ny Musik. Fra 1923 var han leder af *Die Musikblätter des Anbruchs*.

[46] Peter Nansen havde bl.a. selv oversat Victorien Sardous lystspil *Andrea* til Folke-teatret i 1881, Alexandre Dumas' *Kameliadamen* til Casino-Teatret i 1891 og Alex-andre Bissons *Toupinels Enker* til

Folketeatret i 1891.

[47] Brev fra Gretel Friedmann til Peter Nansen dat. 22.10.12. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[48] Kort fra Gretel Friedmann til Peter Nansen dat. 23.10.12. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[49] Brev fra Josef Jarno til Peter Nansen dat. Wien den 22. Okt. 1912. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[50] Lisbeth Steckelberg, tysk/østrigsk skuespillerinde. Fødselsdag og -sted ukendt. Startede sin skuespillerkarriere i Hamburg på Deutsches Schauspielhaus i teater-sæsonen 1902/03. Her spillede hun i begyndelsen kun mindre roller. Fra sæsonen 1907/08 var hun i to år engageret ved Münchner Schauspielhaus. I 1909 flyttede hun til Wien, hvor hun først havde roller ved Neue Wiener Bühne, og fra sæsonen 1911/12 tilhørte hun ensemblet ved Theater in der Josefstadt. Spillede i 1912 bl.a. Gretchen i Goethes *Faust* og i 1913 hovedrollen i August Strindbergs *Frøken Julie*.

[51] Brev fra Josef Jarno til Peter Nansen dat. 24/10 1912. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[52] Brev fra Hedde Rode til Peter Nansen udat. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[53] Brev fra Lisbeth Steckelberg til Peter Nansen dat. Wien den 15. November 1912. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4882, 4to.

[54] *Maria. En Bog om Kærlighed* udkom på P.G. Philipsens Forlag i København i 1894 og blev oversat til tysk året efter.

[55] ”Balpassiar” var blevet trykt første gang i *Politikens Julenummer* 1884.

[56] Mathilde Mann (1859-1925) tysk oversætter. Hun begyndte at oversætte Peter Nansens værker i 1892.

[57] Brev fra Mathilde Mann til Peter Nansen dat. Ø. Rosenvængets Allé 14, 8 Okt [1912]. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS: 4043, 4to.

[58] Brev fra Peter Nansen til Hedwig Fischer dat. Wien 24/10 1912. Fischer mss. Manuscripts Collections, The Lilly Library, Indiana University, Bloomington, Indiana.

[59] Peter Nansen: ”Mine frugtbare Forfatteraar 1891-1898. Tyske Festdage I og II.” In: *Politiken* den 28. og 29. Maj 1917.

[60] Den følgende beskrivelse af aftenens videre forløb er refereret efter Karin Michaëlis’ erindringer i *Vidunderlige Verden* bd. 3, s. 100-102.

[61] I 1846 købte Anton Ronacher ruinerne efter det tidligere Wiener Stadttheater, der var brændt næsten ned i 1844, og indrettede et varietéteater. Det nye Ronacher-etablissement var ikke et teater i gængs forstand, for logerne og parkettet blev udstyret med borde og stole, så der under forestillingen kunne spises, drikkes og ryges. I bygningen fandtes der både elektrisk lys, promenader, en stor balsal og en vinterhave. I 1890’erne lokkede stærke mænd og atleter et helt andet publikum fra forstæderne til

Ronachervarietéen, men senere var der revyer, operetter og danseforestillinger på programmet.

[62] Charles Emil Stangeland (1881-1924) diplomat og senere professor i Berlin. Karin Michaëlis havde giftet sig med ham i 1912. Ægteskabet blev problematisk pga. hans sygelige jalousi, deres samliv ophørte i 1917, men de blev først skilt i 1925.

[63] Karin Michaëlis: *Vidunderlige Verden*, s. 102.

[64] Helene Klepetar, østrigsk oversætter. Har bl.a. ovesat: Karen Ewald: *Junge Augen. Novellen*. Frankfurt am Main: Rütten & Loening 1914 og Herman Bang: *Wanderjahre: in seinen Briefen an Peter Nansen*. Mit einem Vorwort von Peter Nansen, heraus-gegeben von Lauritz Nielsen. Rikola Verlag 1924. Af Peter Nansen oversatte hun bl.a.: *Des Lebens Lust*. Berlin: Fischer 1918.

[65] Brev fra Helene Klepetar til Peter Nansen dat. 24.10. 1912. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[66] Felix Salten, egl. Siegmund Salzmann (1869-1945) østrigsk forfatter. Han blev født i Budapest i Ungarn. Hans forfattervirksomhed opstod uventet, da han begyndte at skrive digte og småfortællinger af kedsomhed over sit arbejde i et forsikringsselskab. Han begyndte at sælge sine arbejder til aviser og publicerede dem under pseudonymer og tog senere et af dem som sit rigtige navn. Han blev medlem af "Jung Wien" og en god ven af Arthur Schnitzler. I 1902 giftede han sig med skuespillerinden Ottillie Metz. Salten arbejdede som journalist i Wien og Berlin. Han er mest kendt for sine historier om dyr. Novellen om Bambi (1923) gjorde ham verdensberømt, da den blev filmatiseret af Walt Disney. Peter Nansen havde lært Salten at kende gennem Samuel og Hedwig Fischer.

[67] Postkort fra Helene Klepetar til Peter Nansen poststempellet Wien 24/10 12. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[68] Postkort fra Helene Klepetar til Peter Nansen dat. 24.10.12. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.

[69] "Vorlesung Peter Nansen und Karin Michaëlis." In: *Wiener Abendpost. Beilage zur Wiener Zeitung*. Nr. 246, Donnerstag, den 24. Oktober 1912.

[70] Arthur Kaufmann (1872-1928). Stefanie Bachrach (1887-1917) var datter af bankier Julius Bachrach og dennes kone Eugenie. Stephi kom af og til på besøg hos Schnitzler sammen med sin mor.

[71] Arthur Schnitzler: *Tagebuch 1909-1912*. Wien: Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften 1981.

[72] Han mener her Lisbeth Steckelberg. Nancy er navnet på den kvindelige hovedrolle i Peter Nansens lystspil *Et lykkeligt Ægteskab*.

[73] Brev fra Peter Nansen til Hedwig Fischer dat. 20.11. 1912. Fischer mss. Manuscripts Collections, The Lilly Library, Indiana University, Bloomington, Indiana.

[74] Peter Nansen: "Arthur Schnitzler. „Elskovleg's Forfatter." In: *Politiken* den 9.3. 1897.

[75] Brev fra Peter Nansen til Hedwig Fischer dat. 10/12 1912. Fischer mss. Manuscripts Collections, The Lilly Library, Indiana University, Bloomington, Indiana.

- [76] Brev fra Otto Paul Gerber til Peter Nansen dat. Wien den 28.X. 1912. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.
- [77] Brev fra Eugenie Schwarzwald til Peter Nansen dat. 9. Nov. 1912. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.
- [78] Brev fra Karl Blau til Peter Nansen dat. Wien am 21.II.13. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.
- [79] Telegram fra Lisbeth Steckelberg til Peter Nansen dat. 4/12 1912. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.
- [80] H – r.: "Theater, Kunst und Literatur. (Theater in der Josefstadt.)" In: *Wiener Abendpost. Beilage zur Wiener Zeitung*. Nr. 279. Mittwoch, 4. Dezember 1912.
- [81] Telegram fra Josef Jarno til Peter Nansen dat. 5/12 1912. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4043, 4to.
- [82] Brev fra Peter Nansen til Hedwig Fischer dat. 10/12 1912. The Lilly Library, Indiana University, Bloomington, Indiana.
- [83] Brev fra Lisbeth Steckelberg til Peter Nansen dat. Wien d. 6. Dezember 1912. Det Kongelige Bibliotek København. Håndskriftafdelingen: NKS 4882, 4to.
- [84] "Literarischer Abend in der Josefstadt." In: *Die Bombe. Illustrierte Wochenschrift*. 42. Jahrgang. Nr. 50. Wien, 8. Dezember 1912, s. 3
- [85] Gertrud Franziska Gabriele Eysoldt (1870-1955) tysk skuespillerinde. Efter sin uddannelse i Dresden og München debuterede hun som skuespillerinde i 1890 ved Hoftheater i München og blev i de kommende år en af Tysklands mest ansete skue-spillerinder. Fra 1902-1933 tilhørte hun Max Reinhardts ensemble og fejrede i den periode sine største triumfer.
- [86] "Neue Wiener Bühne. Gastspiel Gertrud Eysoldt." In: *Neues Wiener Tagblatt*. Nr. 21. Mittwoch den 22. Jänner 1913.
- [87] "Gastspiel Gertrude Eysoldt in der Neuen Wiener Bühne." In: *Neue Freie Presse*. Nr. 17391. Mittwoch den 22. Januar 1913.